

tarafıtar kazanan Bâharzî "şeyh-i âlem" unvanıyla anılmaya başlandı. Semâ meclislerine devam etmesi ve tesbih namazlarını cemaatle kıldırması, hakkında bir takım dedikoduların çıkmasına ve inançlarının tenkit konusu yapılmasına yol açtı.

Bâharzî pek çok vezir, devlet adamı ve hükümdarın saygısını kazandı. Cuci'nin oğlu Berke kendisini Buhara'da ziyaret etmiş ve onun telkiniyle müslüman olmuştu. Mengü Kaan'ın annesi Sirkutay Bigi Buhara'da yaptırdığı medresenin idaresini Şeyh Bâharzî'ye bıraktı, ayrıca birkaç köyün gelirini buraya vakfetti. 1257-1282 yılları arasında Kirman'da hüküm süren Terken Sultan Bâharzî'ye değerli hediyeler göndererek oğlunu Kirman'a yollamasını rica etti, bunun üzerine Bâharzî oğlu Burhâneddin Ahmed'i oraya gönderdi. Menkıbelere göre Halife Mu'tasım-Billâh, Hz. Ali'nin hattıyla yazılmış bir mushaf da dahil olmak üzere kendisine birtakım hediyeler yollamıştır. Azerbaycan hâkimi Melike'nin Hz. Peygamber'in Uhud'da kırılan dişini ona hediye ettiği rivayet edilir. Siraz hâkimi Muzafferüddin de kendisine her yıl 1000 dinar göndermekteydi. Hint Sultanı Nâsırüddin Aybeg ile Sind ve Mülân hâkimi Gıyâseddin onunla mektuplaşırlardı. Mengü Kaan'ın veziri Burhâneddin Mes'ûd b. Mahmûd Yalvac da şeyhi çok sevip sayardı. Menkıbeler, Bâharzî'nin gördüğü bu saygıyı şeyhi Necmeddîn-i Kübrâ'nın bu hususta ona ettiği duaya bağlar.

Moğollar'ın "ulu şeyh" unvanını verdikleri Bâharzî onlar arasında İslâmiyet'in yayılmasında çok tesirli oldu. Altın Orda Hükümdarı Batu Han, kendisi müslüman olmadığı halde kardeşi Emir Berke'nin şeyhin irşadiyle müslüman ve ona mürid olmasından memnun kalmıştı. Bazı menkıbelere göre Batu Han ile Hü-lâgû Han da onun vasıtasıyla müslüman olmuşlar, ancak bunu gizli tutmuşlardı. Bütün bunlar, şeyhi Necmeddîn-i Kübrâ'yı öldürmüş olan Moğollar'ın Bâharzî'ye büyük bir saygı duyduklarını göstermektedir. Sağlığında şöhreti ve tesiri geniş sahalara yayılan Bâharzî'ye Bâharziyye adlı bir tarikat nisbet edilmektedir. Halifelerinden Bedreddîn-i Semerkandî'nin müridlerinden Şeyh Necîbüddin vasıtasıyla tesiri Hindistan'da da yayılmıştır.

İmam Buhârî'nin Hartenk'teki kabrini sık sık ziyaret edip türbesini tamir ettiren, içini örtü ve kandillerle süslettiren Bâharzî, 25 Zilkade 659'da (21 Ekim 1261) Fethâbâd'daki hankahında vefat

etti. Ardında büyük bir servet, çok sayıda mürid ve halife bıraktı.

Bâharzî'nin Fethâbâd'daki kabri ve tekkesi uzun müddet halkın ve devlet adamlarının ziyaret ettikleri bir yer olmuştur. İbn Battûta VII. (XIII.) yüzyılın ilk yarısında burayı ziyaret ettiği zaman hankah Bâharzî'nin torunu Şeyh Yahyâ tarafından idare edilmekteydi. Yahyâ İbn Battûta'yı evinde ağırlamıştı; şehrin ileri gelenleri burada toplanmış, vaazlar verilmiş, hâfızlar tarafından Kur'an tilâvet edilmiş, makamla Farsça ve Türkçe şiirler okunmuştu. İbn Battûta hankahın zengin vakıfları bulunduğunu özellikle belirtir. Bu tekke son asırlarda *Ṭarâ'î-ku'l-hakâ'îk* müellifi Mâ'sûm Ali Şah tarafından da ziyaret edilmiştir. Bâharzî'nin tekkesiyle ilgili vakfiye yayımlanmıştır (bk. Teheschewitch, O. D. Bukhskiye Dokumenti XIV. veka, Tashkent 1956).

Eserleri. Aynı zamanda şair olan Bâharzî'nin Arapça ve Farsça eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. *Şerhu esmâ'îl-hüsnâ* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5341). 2. *Risâle der 'İşk* (nşr. İrec Afşâr, *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât*, VIII/4, Tahrân 1340 hş., s. 11-24). 3. *Rubâ'îyyât*. Bâharzî'nin rubâîleri Ömer Hayyâm, Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr ve Baba Efdal'in rubâîleriyle karıştırılmıştır. Elli tanesi Hudâbahş tarafından yayımlanan (*ZDMG*, LIX [1905], s. 345-354), bu rubâîlerin sayısını daha sonra Saîd Nefîsî doksana çıkarmıştır (*Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât*, II/4, Tahrân 1334 hş., s. 1-15). 4. *Veķâyî'u'l-halvet* (bk. Brockelmann, I, 810). 5. *Veşâyâ*. Bâharzî'nin vasiyetnamesi İrec Afşâr tarafından yayımlanmıştır (*Ferheng-i İran-zemîn*, XX/1-2, Tahrân 1353 hş., s. 316-323). 6. *Rûznâme*. Torunu Yahyâ'nın anlattığına göre Bâharzî'nin karşılaştığı önemli hadiseleri günü gününe kaydettiği bu eser bugün mevcut değildir. Evrâdî (Şehid Ali Paşa, nr. 1384/6) ile Sa'deddîn-i Hammûye'ye yazdığı bir mektup (Bağdatlı Vehbi, nr. 2023/11, vr. 80-82) Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.

Bâharzî'nin soyundan gelenler uzun süre Fethâbâd'daki hankahın ve medresenin idaresini üstlenmişlerdir. Bunların içinde meşhur olanlardan bazıları şunlardır: Büyük oğlu Celâleddin Muhammed (ö. 661/1263). Ortanca oğlu Burhâneddin Ahmed (ö. 696/1297) Şeyhzâde-i Saîd diye tanınır. Terken Hatun'un ricası üzerine Kirman'a gönderilmiştir. Üçüncü oğlu Muzhirüddin Mutahhar Konya'ya giderek Mevlânâ ile görüşmüştür (Eflâkî, s. 273). *Mezârât-ı Kırmân* (*Tezkiretül-evliğâ'*) adlı eserin müellifi Saîd-i Mih-

râbî, Burhâneddin Ahmed'in soyundandır. Burhâneddin Ahmed'in oğlu Ebû'l-Mefâhir Yahyâ (ö. 736/1335) *Evrâdül-aḥbâb* ve *fuşûşül-âdâb* isimli eseriyle tanınır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bâharzî, *Evrâdül-aḥbâb ve'l-fuşûşül-âdâb* (nşr. İrec Afşâr), Tahrân 1358 hş., nâşirin mukaddimesi, s. 3-39; Ebû'n-Necîb es-Sühreverdî, *Adâbü'l-mürîdîn* (nşr. Necîb Mâyil Herevî), Tahrân 1404, nâşirin mukaddimesi, s. 29; Necmeddîn-i Kübrâ, *Die Fawâ'ih al-Gamâl wa-Fawâitih al-Galâl* (nşr. Fritz Meier), Wiesbaden 1957, s. 42; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXIII, 363-370; Müstevfî, *Târîḫ-i Güzide* (Browne), s. 791; Eflâkî, *Menâkıbü'l-ârifîn* (Yazıcı), s. 273; Safedî, *el-Vaḫḫ*, XV, 262; Câmî, *Nefehât*, s. 430; Hândmîr, *Ḥabîbü's-siyer*, III, 36, 61, 64; Emîn Ahmed-i Râzî, *Heft İḳlûm* (nşr. Cevâd Fâzıl), Tahrân 1341/1962, s. 165; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 298; Zeynelâbidîn-i Sirvânî, *Riyâzû's-seyyâha*, Tahrân 1341 hş., s. 151; Rızâ Kulî Han Hidâyet, *Tezkire-i Riyâzû'l-ârifîn*, Tahrân 1305 hş., s. 85; a.mlf., *Mecma'u'l-fuşâḥâ'*, I, 244; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 810; Ma'sum Ali Şah, *Ṭarâ'îk*, II, 342; Abdülhüseyn Zerrinküb, *Cüstücu der Taşavvuf-i İran*, Tahrân 1367 hş., s. 108-111; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (Ankara 1976, 3. bs.), s. 29-30; Hidayat Hosain, "Saif-ud-Din Bakharzi and His Ruba'iyat", *IC*, I (1927), s. 165-188; Saîd Nefîsî, "Seyfûddîn-i Bâharzî", *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât*, II/4, Tahrân 1334 hş., s. 1-15; Ahmed Ateş, "Seyfeddin Bâherzi", *İA*, X, 534-536; *DMF*, I/2, s. 1459.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

BAHARZİYYE

(البخازية)

Kübreviyye tarikatının
Seyfeddin Saîd b. Mutahhar'a
(ö. 659/1261)
nisbet edilen kollarından biri
(bk. BAHARZİ, Seyfeddin).

BAHÂULLAH, Mirza Hüseyin Ali

(مرزا حسين علي بهاالله)

Mirza Ali Muhammed-i Şîrâzî
tarafından kurulan Bâbîliği
Bahâlik adıyla devam ettiren
Mirza Hüseyin Ali Nûrî'nin lakabı
(bk. BAHÂLİK).

BAHÂÜDDEVLE

(بهاالدولة)

Bahâüddevle ve Ziyâülmillev
Ebû Nasr Fîrûz Hârsâz b. Adudiddevle
(ö. 403/1012)

Büveyhî hükümdarı
(989-1012).

Adudüddevle'nin Samsâmüddevle Merzûbân ve Şerefüddevle'den sonra üçüncü oğludur. Babasının ölümü üzerine (372/983) ağabeyi Samsâmüddevle emîrül-

ümerâ oldu. Ancak kardeşi Şerefüddeve onun emirliğini tanımadı. Bahâüddeve'nin de katılmasıyla Adudüddeve'nin oğulları arasında büyük bir mücadeleye başladı. Sonunda mücadeleyi Şerefüddeve kazandı ve Samsâmüddeve hapsedildi (376/987). Şerefüddeve ölünce yerine veliaht tayin ettiği Bahâüddeve genç yaşta Bağdat'ta Büveyhî tahtına oturdu (2 Cemâziyelâhîr 379/7 Eylül 989). Abbâsî Halifesi Tâi'-Lillâh ona Bahâüddeve ve Ziyâülmille lakabını verdi.

Bahâüddeve ilk olarak yeğeni Ebû Ali b. Şerefüddeve'yi ortadan kaldırdı. Daha sonra da ağabeyi Samsâmüddeve ve amcası Fahrüddeve ile uğraşmak zorunda kaldı. 379 (989) yılında hapisten kaçtıktan sonra Fars, Kirman ve Hûzistan bölgelerine hâkim olan Samsâmüddeve Şiraz'ı merkez yapmıştı. Bahâüddeve, Samsâmüddeve üzerine gönderdiği ordunun mağlûp olduğunu görünce onu kendisiyle aynı seviyede bir hükümdar olarak kabul etmek zorunda kaldı. Ahvaz'ı ele geçirmiş olan Fahrüddeve ise Bahâüddeve'nin gönderdiği ordu karşısında bu şehri terketti.

Bahâüddeve'nin isteği üzerine Halife Tâi'-Lillâh hilâfet makamından indirildi (19 Receb 381/1 Ekim 991) ve yerine yeğeni Kâdir-Billâh geçti. Yeni halife Bahâüddeve'nin kızıyla nikâhlandı, ancak gelin Kâdir-Billâh'ın evine gitmeden öldü. Buna rağmen halife Bahâüddeve'ye "şehinşah" gibi büyük unvanlar verdi. Bahâüddeve daha sonra Bağdat'taki Sünnîler'le Şîîler ve Büveyhî ordusundaki Türkler'le Deylemîliler arasındaki iç mücadeleye meşgul oldu. Bunu fırsat bilen Samsâmüddeve Hûzistan'a hâkim oldu (383/993), ancak ertesi yıl Bahâüddeve'nin Türk emiri Togan kumandasında gönderdiği birlik Samsâmüddeve'nin kuvvetlerini yenerek Ahvaz ve Vâsıt'ı ele geçirdi. Mücadeleye devam eden Samsâmüddeve bu defa önce Ahvaz'a, ertesi yıl da Basra'ya hâkim oldu (386/996). Bahâüddeve, Batîha hâkimi Mühezzibüddeve Ali ve Bedr b. Hasanveyh ile bir ittifak yaptı. Bu ittifaktan sonra Samsâmüddeve'ye karşı birkaç defa savaştı. İki kardeş arasındaki mücadele Samsâmüddeve'nin İsfahan yakınında öldürülmesiyle sona erdi (388/998). Samsâmüddeve'nin kumandanı Ebû Ali el-Hürmüz ve Deylemli askerleri Bahâüddeve'nin safına geçtiler. Böylece Bahâüddeve Fars, Hûzistan, Kirman ve Uman'ın tek hâkimi oldu. Amcası Fahrüddeve'nin

nin ölümü üzerine halefleri Mecdüddeve Rüstem ile Şemsüddeve Ebû Tâhir de Bahâüddeve'ye tâbi oldular (400/1009-10).

Bahâüddeve bundan sonra başşehirini Şiraz'a nakletti ve bir daha Bağdat'a dönmedi. Saffârîler'den Tâhir b. Halef tarafından Kirman bölgesinin kısa bir müddet işgali dışında İran topraklarında genellikle barış hâkim oldu. Ayrıca Bahâüddeve doğudan yaklaşan büyük tehlikeyi görmüş, Gazneli Sultan Mahmud karşısında tutunamayacağını anlayarak hediyeler ve elçiler gönderip bu Türk sultanı ile dostluk kurmuştur.

Bağdat'ın terk edilmesi Irak'ta otoritenin zayıflamasına sebep oldu. Irak'taki mahallî Arap emirlikleri, özellikle Ukaylîler, Mezvedîler ve Hamdânîler Büveyhîler aleyhinde nüfuz sahalarını genişletme imkânı buldular. Bahâüddeve onlarla mücadele etmek zorunda kaldı. Ukaylî Hükümdarı Ebû'z-Zevvâd Muhammed'e karşı Ebû Ca'fer Haccâc kumandasında bir ordu göndermesine rağmen onun nüfuzunu tam anlamıyla yok edemedi. Ebû'z-Zevvâd'ın ölümünden sonra Ukaylîler arasındaki taht mücadelesini kazanan yeğeni Kırvâs b. Mukalled Bahâüddeve'ye karşı başarılı bir mücadele verdi.

Öte yandan ülkenin güneyinde ortaya çıkan Ebû'l-Abbâs b. Vâsıl adlı bir âsi önce Basra'ya, sonra da Ahvaz'ı ele geçirdi (395/1004-1005). Ertesi yıl Bedr b. Hasanveyh ile Ebû Ca'fer Haccâc bir ittifak oluşturarak Bağdat'ı kuşattılar. Ancak bu sırada İbn Vâsıl'ın esir alınıp idam edilmesiyle kuşatma kaldırıldı ve kuşatmaya katılan emirlerle barış yapıldı (397/1006-1007). Bahâüddeve daha sonra Irak'taki mahallî emirliklerle de barış yaptı. Onun Bağdat'a vali tayin ettiği Fahrülmülk Muhammed b. Ali Ukaylîler'i mağlûp etti; bedevî Hafâce kabileleri mensuplarını sürdürd ve Bedr b. Hasanveyh'in öldürülmesinden sonra bölgede Büveyhî otoritesini sağladı (405/1014-15). Bu arada Bahâüddeve 5 Cemâziyelâhîr 403'te (22 Aralık 1012) Errecân'da kırk iki yaşında öldü. Naası Necef'te Hz. Ali'nin türbesinin yanına gömüldü. Yerine ölümünden kısa bir süre önce veliaht tayin ettiği Sultânüddeve Ebû Şücâ' emîr ilân edildi.

Kaynaklardaki bilgiler Bahâüddeve'nin şahsiyeti hakkında kesin bir hükme varmak için yeterli değildir. Ancak çevresindekilere karşı gaddar davrandığı ve cimri olduğu söylenebilir. İmar ve

kültür faaliyetleri hakkında da fazla bir şey bilinmemektedir. Zaten saltanatının birinci kısmı büyük ölçüde savaşlarla geçtiği için buna imkân bulamamıştır. Tarihçi ve düşünür İbn Miskeveyh onun zamanında Büveyhî idaresinde kâtip olarak çalıştı. Veziri Ebû Nasr Şâpur b. Erdeşir de çevresinde önemli edebî şahsiyetlerin toplandığı bir devlet adamı idi. Bahâüddeve devrinin dikkati çeken bir yönü de Türk askerlerin Bağdat'ta Deylemîliler'e karşı üstünlüğü ele geçirmeleri idi.

BİBLİYOGRAFYA :

Gerdîzî, *Zeynû'l-aḥbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahrân 1347 hş., s. 89-91; Rûzrâverî, *Zeylû Kitâbî Tecâribi'l-ümem* (nşr. H. F. Amedroz), Oxford 1920-21 — Kahire 1334/1916, III, 182-185, 269-326; İbnü'l-Ezrak el-Fârikî, *Târîhu Meyyâfârikin ve Âmid*, s. 55-57, 62-64, 164-165; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özyaydın), İstanbul 1987, X, 56-58, 68-72, 79, 89-90, 96-97, 104-107, 125-126, 141, 148-150, 158-161, 193; Müstevfî, *Târîhi Güzide* (Nevâî), s. 349, 417, 423; Mafizullah Kabir, *The Buwayhid Dynasty of Baghdad (334/946-447/1055)*, Calcutta 1964, s. 77-91, 179-185; H. Busse, *Chalif und Grosskönig: Die Buyiden im Iraq (945-1055)*, Beyrut 1969, s. 67, 71, 73, 76-86, 91; a.mlf., "Iran Under the Buyids", *CHIr.*, IV, 292-296; H. İbrâhim Hasan, *İslâm Tarihî* (trc. İsmail Yiğit v.dğr.), İstanbul 1985, III, 414-419; Erdoğan Merçil, "Gazneliler'in Kirman Hâkimiyeti (1031-1034)", *TD*, sy. 24 (1970), s. 35; K. V. Zetterstéen, "Bahâüddeve", *IA*, II, 223-224; C. E. Bosworth, "Bahâ' al-Dawla wa-Diyâ' al-Milla, Abû Naşr Firûz", *EI² Suppl.* (İng.), s. 118-119.

ERDOĞAN MERÇİL

BAHÂÜLHAK

(bk. BAHÂEDDİN ZEKERİYÂ).

BAHÂVELPÜR

(بہاولپور)

Pakistan'da bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu idarî bölge.

Birçok yönden Bağdat'a benzediği için Bağdâdulcedîd adıyla da bilinir. Sutlej ırmağı kıyısında Emîr Muhammed Bahâvel tarafından 1748'de kurulmuştur. Daha sonra Bahâvelpür Nevvâbliği'nin başşehir olan şehir bugün de bölgenin merkezidir. Karaçi ve Peşâver'e demiryoluyla bağlı olan Bahâvelpür'da halkın çoğu Sünnî müslümandır; 1981 sayımında şehrin nüfusu 178.000, bölgeninki ise 4.668.000 idi. Şehirdeki eğitim kurumları arasında Kâid-i A'zam Tıp Koleji